

OSNOVNA ŠOLA GORICA
GORIŠKA 48, 3320 VELENJE
MLADI RAZISKOVALCI ZA RAZVOJ ŠALEŠKE DOLINE

RAZISKOVALNA NALOGA
UKRADENI OTROCI
Tematsko področje: ZGODOVINA

Avtorica:

Eva Preložnik, 9. razred

Mentorica:

Andreja Šifer, prof.

Velenje, 2014

Eva Preložnik, Ukradeni otroci, Raziskovalna naloga, OŠ Gorica Velenje, 2014

Raziskovalna naloga je bila opravljena na Osnovni šoli Gorica.

Mentorica: Andreja Šifer, prof.

Datum predavitve: marec 2014

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD OŠ Gorica, šolsko leto 2013/2014

KG zgodovina/druga svetovna vojna/ukradeni otroci/taboriščniki

AV Preložnik, Eva

SA Šifer, Andreja

KZ 3320 Velenje, SLO, Vodnikova 3

ZA OŠ Gorica Velenje

LI 2014

IN **UKRADENI OTROCI**

TD Raziskovalna naloga

OP V, 34 strani, 9 slik, 5 grafov, 3 priloge

IJ SL

JI sl/en

AI Nekega dne sem se z dedkom pogovarjala o njegovem otroštvu in drugi svetovni vojni. Povedal mi je, da je bil ukraden otrok. Ti otroci so v času druge svetovne vojne doživeli kruto smrt staršev, bili odpeljani v Nemčijo in razseljeni po različnih taboriščih oz. rejniških družinah. Dedkova zgodba se mi je zdela zanimiva, zato sem jo predstavila svojim vrstnikom. Ugotovila sem, da jim zgodovina ukradenih otrok ni poznana. Porodila se mi je ideja o raziskovalni nalogi, s katero bi zgodovino ukradenih otrok približala svoji generaciji.

Septembra 2013 sem se z dedkom odpravila na 71-letnico Društva taboriščnikov – ukradenih otrok, kjer sem o obravnavani temi veliko izvedela med intervjujem s predsednikom društva, dr. Janezom Žmavcem. Novembra sem se s skupino nekdanjih ukradenih otrok odpravila na tradicionalni obisk pokopališča v avstrijski Gradec. Z udeleženci sem opravila več razgovorov, vsak mi je povedal svojo zgodbo. V raziskovalno nalogo sem vključila tudi anketo, na podlagi katere sem želela ugotoviti, koliko posamezne generacije vedo o ukradenih otrocih. Zlagoma se mi je razkrivala tragična zgodba iz zame časovno oddaljenega obdobja druge svetovne vojne. Vsaka nova informacija, vsako novo dejstvo je poglobljalo mojo čustveno vpletenost, dedkova zgodba pa je postajala vse bolj moja.

KEY WORDS DOCUMENTATION

ND OŠ Gorica, šolsko leto 2013/2014

CX history/ second world war/stolen children/concentration camp prisoner

AU Preložnik, Eva

AA Šifer, Andreja

PP 3320 Velenje, SLO, Vodnikova 3

PB OŠ Gorica Velenje

PY 2014

TI **STOLEN CHILDREN**

DT Research work

NO V, 34 p., 8 fig., 5 g., 3 ann.

LA SL

AL sl/en

AB Once, I was talking to my grandfather about his childhood and the Second World War. He told me he was a stolen child. During the war, these children lived through the cruel death of their parents, they were taken into Germany, led into concentration camps and given into foster families. My grandfather's story seemed interesting to me and that is why I presented it to my schoolmates. I found that they did not know about the stolen children and their story. That is where I got the idea about this research project, through which I could inform my generation about the history of the stolen children.

In september 2013 I went to the 71st anniversary of Association of concentration camp victims-stolen children with my grandfather, where I learnt a lot about the topic in an interview with the Association's president, dr. Janez Žmavc. In november, I joined a traditional trip with a group of onetime stolen children to visit the graveyard in the austrian city of Graz. I had many conversations with the participants and each of them told me their story. In my research, I also performed a survey to help me ascertain how much different generations know about the stolen children. Slowly, I uncovered a tragic story from the time of the Second World War, now long bygone. Every new information and every new fact I learned have deepened my feelings for the topic and my grandfather's story has started to become more and more my own.

KAZALO

1 UVOD	5
2 PREGLED OBJAV	6
2.1 Oris zgodovinskega ozadja	6
2.2 Pregled temeljnih pojmov	7
2.2.1 Ukradeni otroci	7
2.2.2. Koncentracijsko taborišče	9
2.2.3 Mladinsko taborišče	9
2.2.4 Lebensborn	10
2.2.5 Lebensborn na Slovenskem	11
2.2.6 Esesovci	11
2.2.7 Hitlerjugend – Hitlerjeva mladina	11
2.2.8 Rasno higienski pregledi	12
3 METODOLOGIJA	13
3.1 Razgovor z dedkom	13
3.2 Društvo taboriščnikov / ukradenih otrok	17
3.3 Razgovor z predsednikom društva taboriščnikov / ukradenih otrok	20
3. 4 Pogovori z ukradenimi otroci	20
3.3.1 Pričevanje Janeza Štiglica	21
3.3.2 Pričevanje Helene Žniderčič	22
3.5 Obisk pokopališča v Gradcu	23
4 REZULTATI	24
4.1 Medgeneracijska anketa	24
4.2 Rezultati ankete	25
5 RAZPRAVA	28
6 ZAKLJUČEK	29
7 POVZETEK	31
8 ZAHVALA	32
9 PRILOGE	33
10 VIRI IN LITERATURA	36

SEZNAM SLIK

Slika 1: Dedkova družina pred vojno. (Fotoarhiv: Vinko Preložnik)	14
Slika 2: Dokument, na katerem je zapisana rasna ocena III mojega dedka, na podlagi katere je bil razvrščen v taborišče in ne posvojiteljem. (Foto: M. Preložnik)	14
Slika 3: Dedov brat Slavko pred taboriščem Kastl. (Fotoarhiv: Vinko Preložnik)	16
Slika 4: Ameriška prepustnica, s katero so se ukradeni otroci vrnil v Slovenijo – arhiv Vinka P. (Foto: M. Preložnik)	16
Slika 5: Z leve proti desni: Vinko Preložnik, dr. Janez Žmavc in Janez Štiglic pred vhomom v taborišče Kastl novembra 2013. (Fotoarhiv: Vinko Preložnik)	18
Slika 6: 1. Osnovna šola Celje s spominsko ploščo. (Foto: E. Preložnik)	18
Slika 7: Spominska soba na I. OŠ Celje. (Foto: E. Preložnik)	19
Slika 8: Dnevnik Slavka Alojza Preložnika. (Foto: E. Preložnik)	19
Slika 9: Spomenik sredi graškega pokopališča. (Foto: E. Preložnik)	23

SEZNAM GRAFOV

Graf 1 : Starostna struktura anketirancev	25
Graf 2: Rezultati anketnih vprašanj o ukradenih otrocih med drugo svetovno vojno	25
Graf 3: Odgovori anketirancev o usodi ukradenih otrok	26
Graf 4: Število ljudi in način kako so prišli do informacij o ukradenih otrocih	27
Graf 5: Odgovori anketnih vprašanj zapisani v odstotku	27

SEZNAM PRILOG

PRILOGA A: Odlomki iz dnevnika dedkovega brata Slavka Preložnika z naslovom: Od tedaj, ko so mi ata odpeljali.	33
PRILOGA B: Poslovilno pismo očeta Alojza Preložnika, napisano 22.7.1942 v Starem Piskru.	34
PRILOGA C: Anketa, Ukradeni otroci.	3

1 UVOD

Nekoč sva se z dedkom pogovarjala o njegovem otroštvu in življenju med drugo svetovno vojno. Povedal mi je, da je bil ukraden otrok. To so bili otroci, ki so jih Nemci v času druge svetovne vojne odpeljali in jih želeli ponemčiti. Dedkovega očeta so aretirali, pozneje ustrelili, mamu pa odpeljali v Auschwitz. Tudi dedek, njegova brat in sestra so bili aretirani, odpeljani v zbirno taborišče, od koder so jih potem poslali v različna nemška taborišča.

Dedkova zgodba me je zelo pritegnila, zato sem še dolgo razmišljala o njej. Nekega dne sem želela njegovo zgodbo deliti s prijateljico in ugotovila, da ji zgodba o ukradenih otrocih ni poznana. Enako sem ugotovila v pogovorih s svojimi vrstniki, tako se mi je porodila ideja o raziskovalni nalogi. Po glavi se mi je podilo polno vprašanj o taboriščnikih in ukradenih otrocih. Tema se mi je zdela pomembna in zanimiva. Z njo bi osrečila dedka, saj ga je ta zgodba spremljala celo življenje.

V raziskovalni nalogi želim:

- ugotoviti, koliko moji vrstniki vedo o ukradenih otrocih;
- na primeru zgodbe svojega dedka predstaviti usodo ukradenih otrok in jo približati moji generaciji;
- ugotoviti, kako so ukradeni otroci prenašali svojo tragično usodo na mlajše rodove.

Zastavila sem si naslednje hipoteze:

1. Zgodba o ukradenih otrocih je med današnjo mlajšo generacijo slabo poznana.
2. Večini ukradenih otrok je uspelo preboleti svojo tragično zgodbo.
3. Usoda ukradenih otrok je vplivala na njihov odnos do lastnih otrok.

2 PREGLED OBJAV

Začela sem iskati literaturo, s katero bi si pomagala pri raziskovanju. Pri tem mi je pomagal dedek in mi priporočil številne knjige. Knjiga *Taboriščniki – ukradeni otroci*, ki so jo napisali Janez Štiglic, Jože Orožim in Drago Hribar, vsebuje veliko osnovnih podatkov o drugi svetovni vojni, okupaciji, življenju otrok in njihovih usodah. Nastala je ob 60. obletnici nacističnega genocida. Iz te knjige sem izvedela veliko stvari, vendar sem si želela več informacij, zato sem prebrala knjigo *Ukradeni otroci*, ki jo je napisal Stane Terčak. V knjigi avtor obravnava nacistični genocid nad slovenskimi otroki, nasilno preseljevanje Slovencev in kruto usodo otrok, ki so si jih prisvajale nemške organizacije. Vsebovala je tudi dnevnik mojega strica Slavka Preložnika. Že kot 12-letni deček je zapisoval vse, kar se mu je zgodilo med vojno. Med proučevanjem obravnavane teme sem prebrala še knjigi *Preveč je bilo solza* in *Dokler živimo, naši spomini ne morejo umreti*, ki ju je napisala Stanislava Završnik. Knjigi opisujeta življenje otrok med vojno, podrobneje sem izvedela, kako so matere ločevali od otrok. V knjigi *Preveč je bilo solza* so zapisana številna poslovilna pisma očetov, preden so jih ustrelili, ter številni spomini na vojno odboje. Zanimivo zgodbo z omenjeno tematiko je predstavil tudi Anton Ingolič v knjigi *Deček z dvema imenoma*.

2.1 ORIS ZGODOVINSKEGA OZADJA

Leta 1941 se je tudi na slovenskih tleh začela druga svetovna vojna, ki je drugod po Evropi divjala že dve leti. 6. aprila 1941 je bila napadena Kraljevina Jugoslavija, ki je v enajstih dneh kapitulirala. Jugoslavija je razpadla. Slovensko ozemlje je bilo razkosano med Nemce, Italijane in Madžare. Okupacijski režimi okupatorjev so bili zelo različni. Prvi ukrepi so pokazali, da so vsi načrtovali uničenje slovenskega naroda. V okviru raznarodovalne politike so okupatorji spremenili imena slovenskih krajev, odstranili slovenski jezik iz javne rabe, uničevali slovenske knjige ter zaplenili mnoge cerkvene, državne in zasebne nepremičnine in umetnine. Čeprav so raznarodovalno politiko izvajali vsi okupatorji, so bili najostrejši Nemci. Podpirali so ustanavljanje nemških raznarodovalnih organizacij. S slovenskega ozemlja so množično izseljevali prebivalce ter naseljevali prebivalce nemške narodnosti. (4)

Leta 1942 je nacistični režim sklenil dokončno »počistiti« Štajersko, Koroško in Gorenjsko, od koder so čez noč v Nemčijo preselili 300 najzavednejših slovenskih družin v imenu zloglasnega Hitlerjevega naročila, ko je leta 1941 obiskal Maribor in ukazal, naj

»naredijo to deželo zopet nemško«. Himmlerjeva navodila za genocid nad Slovenci so predvidevala usmrtitve zlasti moških, v mnogih primerih celih družin, ženske odpeljati v koncentracijska taborišča in poslati otroke v posamezne zbirne centre. (1)

Zbirni center za slovenske aretirance je bila Deška okoliška šola v Celju (sedanja I. Osnovna šola Celje), kjer so zbirali družine, ki so jih pozneje na krut način ločili in razposlali po različnih taboriščih. Na te dogodke nas danes spominja tamkajšnja spominska plošča z napisom: *»Tu je bil v letih 1941–1945 kraj trpljenja slovenskega ljudstva, od tod je okupator pošiljal družine v taborišča smrti in tu je materam iztrgal tisoče otrok, da bi jih odtrgal rodu in domovini.«* (6)

2.2 PREGLED TEMELJNIH POJMOV

2.2.1 Ukradeni otroci

Ukradeni otroci so bili v času druge svetovne vojne največje žrtve nemškega okupatorja. Nemci so s prihodom v Slovenijo začeli načrtno izvajati germanizacijo. Njihove očete so ustrelili kot talce, matere pa nasilno ločili od otrok ter jih odpeljali v uničevalna taborišča. Otroke so rasno pregledali in jih razvrstili v skupine glede na to, ali so ustrezali predpisanim normativom nordijsko-germanske rase. Pozitivni rasni pregled je pomenil zanesljivo ločitev otrok od staršev in zagotovo usmrtitev njihovih staršev, saj so si Nemci s tem zagotovili veliko sirot, ki so jih lahko ponemčili in jih dali v posvojitve nemškim družinam.

Tiste otroke, ki niso prestali rasnega pregleda, so zaprli v mladinska taborišča za prevzgojo, kjer so otroci živeli v mizernih okoliščinah, brez primerne hrane, obleke, šolanja, morali so težko delati ter prenašati fizično in psihično nasilje. Tako je nastala skupina okoli 600 ukradenih otrok, ki je bila izjema v Evropi.

Takšno ravnanje s civilnim prebivalstvom in otroki so Nemci izvajali samo v Sloveniji in nikjer drugje. Svetu so poznani zločini, ki so se odvijali v Dachau, Auschwitzu in drugih koncentracijskih taboriščih, zločini, ki so jih Nemci izvajali v Celju, so skoraj nepoznani. Podobno usodo kot slovenski ukradeni otroci so doživeli otroci Poljakov, ki pa so jih Nemci v taborišča zaprli skupaj z njihovimi starši. Zakaj se je Himmler odločil, da loči samo slovenske otroke od staršev, ni povsem znano. V enem od svojih govorov oktobra

leta 1942 je dejal: *»Ali bomo mi dobili dobro kri ter jo izkoristili in vložili v naš trud ... ali pa bomo mi to kri uničili ... vi lahko imenujete to krutost, toda kaj hočete, narava je kruta ... Naša naloga je, da vzamemo v rasnem pregledu vse dobre otroke in jih tudi ukrademo, če je potreba ...«* (1)

Himmler je želel slovenske otroke spremeniti v sodobne janičarje, kar mu zaradi narodnostne zavesti in ljubezni do domovine slovenskih otrok ni uspelo. Po prihodu v svobodno domovino so bili otroci, ki so v vojni izgubili povečini oba starša, prisiljeni hitro odrasti. Starejši otroci so morali poskrbeti za mlajše in začeti čim prej delati. Prikrajšani so bili za starševsko ljubezen, brezskrbno otroštvo, šolanje in topel dom. (5)

Ukradeni otroci so skupina najhujših primerov žrtev nacionalsocialističnega nasilja med drugo svetovno vojno. V tem času je ugrabljanje otrok prišlo v program voditeljev nacističnega tretjega rajha. Otroci so bili na najbolj krut način odtrgani od doma in zverinsko ločeni od staršev. Izpostavljeni so bili krutemu nasilju, ločeni od svojih družin in varnega okolja, ki bi jim zagotavljalo zdrav telesni in duševni razvoj. V taboriščne kartoteke so jih vpisali kot »Elternlos« – otroci brez staršev.

Otroci, najmlajše žrtve vojnega nasilja, so morali prestajati taboriščno nasilje do konca vojne. Bili so lačni, prezeblji, ponižani, zmerjani, daleč od doma v tujem in sovražnem jezikovnem okolju. Bili so okradeni otroštva in izobrazbe ter mnogih drugih reči, ki bi se otrokom lahko uresničile v normalnih okoliščinah. Zaradi tega so po vojni dobili vzdevek ukradeni otroci. (1)

Po vojni je status ukradenega otroka pridobila oseba, ki so jo kot otroka nasilno odvzeli staršem in jo dali v posvojitev raznim nemškimi družinam ali pa so jih odpeljali na razne kmetije in ustanove, kjer so morali delati. Ločitev otrok od matere ali očeta je bilo za otroke nekaj najstrašnejšega. Mnogi se niso nikoli več vrnili k pravim staršem.

2.2.2 Koncentracijsko taborišče

Koncentracijska taborišča so bila v Nemčiji v času nacizma, od leta 1933 do 1945, namenjena načrtnim izgonom in pobojem drugače mislečih, zlasti preganjanju Judov.

Med izvajanjem tiranije so nacisti zgradili delovna in uničevalna taborišča ali »taborišča smrti«, v katerih so na taboriščnikih izvajali znanstvene poskuse, jih izčrpavali s fizičnim delom in na koncu usmrtili. (4)

Taborišča so bila namenjena sredstvom politike zastraševanja, zmanjšanja odporniškega gibanja ter iztrebljanju nezaželenih in manj vrednih ljudi. Poleg političnih nasprotnikov so Nemci uničevali cele narode in skupine ljudi, ki so bile razglašene za ničvredne in družbeno nezaželene. Za nemška koncentracijska taborišča sta značilna zverinsko mučenje in sistematično uničenje zapornikov. Ti so stradali, opravljali težka fizična dela, bili izpostavljeni nizkim temperaturam, boleznim, obešanju in zadužitvi v plinskih celicah, ki so jih uporabljali za množično uničenje.

2.2.3 Mladinsko taborišče

To je koncentracijsko taborišče, kamor so v času nacizma zapirali uporniško mladino in otroke. Mladinska taborišča v Nemčiji so se med seboj razlikovala glede na spol in starost otrok ter bila namenjena njihovi prevzgoji. Večino otrok so Nemci zajeli med okupacijo. Ločili so jih od staršev in poslali v Nemčijo. Življenje v taboriščih je bilo zelo težko. Otroci so bili lačni, slabo oblečeni in podvrženi strogi disciplini.

Namen mladinskih taborišč ni bilo uničenje, temveč ponemčenje rasno primernih otrok. Mladinska taborišča jih imenujemo zaradi podobnosti s koncentracijskimi taborišči:

- otroci, mladostniki so bili prisilno nastanjeni v taboriščih in ločeni od svojih staršev zaradi suma, da so njihovi družinski člani politični nasprotniki okupatorjevega režima; (1)
- otroke so fizično in psihično mučili, na njih so izvajali medicinske poskuse;
- otroci so bili prisiljeni delati, velikokrat tudi v nevarnih okoliščinah. (1)

2.2.4 Lebensborn

Lebensborn ali *Vir življenja* je bil eden najbolj skrivnih in zastrašujočih nacističnih projektov, s pomočjo katerih naj bi se izoblikovala čista arijska rasa. 12. decembra 1935 jo je ustvaril Heinrich Himmler, voditelj enot SS. Lebensborn je organizacija, ki je

skrbela za čistost arijske rase, pospeševanje rojstev nemških otrok ter organizirano ugrabljanje »rasno čistih otrok« drugih narodnosti in njihovo prevzgojo. Nacisti so v okviru programa Lebensborn načrtno v skladu s kriteriji čiste arijske rase (modre oči in svetli lasje) izbirali otroke z arijskimi značilnostmi. Po Himmlerjevi sodbi je bilo treba otroke z zdravim rasnim ozadjem rešiti iz rok staršev, če so bili ti iz političnih ali kakršnih koli drugih razlogov nezaželeni.

Otroci, ki so bili pripeljani v Lebensbornove domove, so bili deležni posebne prevzgoje in germanizacije. Otroke so prisilili, da so začeli zavračati svoje starše in jih kasneje celo pozabili. Bili so deležni posebnih proteinskih diet (ovsena kaša in sadje), redno so se morali ukvarjati s telovadbo, da bi bili čim bolj fizično in umsko sposobni.

Otroci, ki so se upirali, so bili tepeni ali premeščeni v koncentracijska taborišča. Otroke, ki se niso izkazali za dovolj dobre in sposobne, so preprosto odstranili. Nekatere so poslali na evtanazijske klinike, nekatere pa so zastupili ali stradali do smrti.

Pri otrocih, ki so se zadovoljivo obnesli, so po pol leta zbrali natančne podatke o njihovih prednikih. Po približno letu dni uspešne vzgoje so jih posvojile rasno čiste nemške družine brez otrok. Krstna imena otrok so prilagodili nemški obliki. Otroci so postali Nemci. Pravo identiteto ukradenih dojenčkov so vseskozi skrbno varovali, zato se je za mnogimi izgubila vsakršna sled in je bilo tudi po koncu vojne iskanje največkrat brezuspešno.

Himmler je v svojem govoru o slovanskih narodih dejal: *»Očitno bo v taki mešanici ljudi zmerom nekaj rasno dobrih tipov. V takih primerih je po moji sodbi naša dolžnost, da jim odvzamemo otroke in jih odstranimo iz njihovega okolja, jih ugrabimo, če ne gre drugače ... Nimamo kaj izbirati: ali si bomo pridobili vso dobro kri, ki jo lahko uporabimo zase in ki ji lahko najdemo mesto med našim narodom ... ali pa bomo to kri uničili.«* (3)

2.2.5 Lebensborn na Slovenskem

Leta 1942 je bilo izdano Himmlerjevo zaupno *Navodilo za izvedbo akcije proti partizanom in drugim banditom na Gorenjskem in Spodnjem Štajerskem*. Na podlagi teh

navodil so nemški vojaki brez zaslišanja ubijali moške in ženske, požigali vasi in izvajali množične deportacije partizanskih družin in družin ustreljenih talcev.

V Celju so v dveh deportacijskih akcijah avgusta 1942 materam nasilno odvzeli okrog 600 otrok. Ti so izhajali pretežno iz partizanskih družin in družin ustreljenih talcev. Njihova usoda je bila različna, vsi pa so bili vključeni v enak postopek. *Rasno pregledane* so najprej odpeljali v taborišče Frohnleiten, severno od Gradca, od tam so pot nadaljevali v druga otroška taborišča po Nemčiji, kjer so bili podvrženi posebni prevzgoji.

Po osvoboditvi so iskanju in skrbi za vrnitev ukradenih otrok poleg zavezniških štabov in UNRRE skrbeli tudi oficirji posebne jugoslovanske vojne misije v Parizu, v Sloveniji pa so v ta namen v obmejnih krajih ustanovili posebne repatriacijske baze. (6)

2.2.6 Esesovci

Esesovci so bili pripadniki Schutzstaffela, krajše SS. To je bila paravojaška organizacija, ki je spadala pod Nacionalsocialistično nemško delavsko stranko, krajše NSDAP (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*). Schutzstaffel je ustanovil Hitler leta 1925 kot svojo osebno stražo. Pripadnike SS so izšolali za popolno zvestobo, poslušnost in brezobzirnost do nasprotnikov. Od leta 1929 do razpada tretjega rajha je esesovce vodil Heinrich Himmler. Gestapo (*Geheime Staatspolizei*) je bila del SS, uradna tajna policijska organizacija v nacistični Nemčiji. (4)

2.2.7 Hitlerjugend – Hitlerjeva mladina

Hitlerjugend je bila nemška nacistična mladinska organizacija, ki jo je leta 1926 ustanovila nemška nacistična stranka, da bi vzpostavila svoj učni sistem za mlade Nemce. V njem naj bi mladi pridobili znanje vojaških veščin ter razvili razumevanje in upoštevanje nacistične ideologije. (4)

2.2.8 Rasno higienski pregledi

Rasno higienske preglede so izvajale posebne komisije, ki so natančno pregledovale ljudi: obseg glave, dolžino rok, barvo las in oči ter podobno. Glede na rasno kvaliteto in

primernost za ponemčenje so jih razvrstili v skupine: I – prav dobro, II – dobro, III – povprečno in IV – rasno neustrezno. Številki I in II je pozneje prevzela organizacija Lebensborn za posvojitve, otroke, neprimerne za ponemčevanje, pa so poslali v taborišča.

(5)

3 METODOLOGIJA

Nekega dne sem se z dedkom pogovarjala o njegovem otroštvu in drugi svetovni vojni. Povedal mi je, da je bil ukraden otrok. Ti otroci so v času druge svetovne vojne doživeli kruto smrt staršev, bili odpeljani v Nemčijo in razseljeni po različnih taboriščih oz. rejniških družinah. Dedkova zgodba se mi je zdela zanimiva, zato sem jo predstavila svojim vrstnikom. Ugotovila sem, da jim zgodovina ukradenih otrok ni poznana. Porodila se mi je ideja o raziskovalni nalogi, s katero bi zgodovino ukradenih otrok približala svoji generaciji.

V septembru 2013 sem se z dedkom odpravila na 71-letnico Društva taboriščnikov – ukradenih otrok, kjer sem o obravnavani temi veliko izvedela med intervjujem s predsednikom društva, dr. Janezom Žmavcem. Novembra sem se s skupino nekdanjih ukradenih otrok odpravila na tradicionalni obisk pokopališča v avstrijski Gradec. Z udeleženci sem opravila več razgovorov, vsak mi je povedal svojo zgodbo. Moje sogovornike so med pogovorom večkrat premagale solze, kar je poglobljalo mojo čustveno vpletenost, dedkova zgodba je postajala vse bolj moja.

3.1 RAZGOVOR Z DEDKOM

Moj dedek Vinko Marjan Preložnik je bil rojen 12. 6. 1932 v Vojniku. Ima sestro Marijo, rojeno leta 1936, in brata Alojza Slavka, rojenega 1930. Mati Marija je bila gospodinja, priložnostno se je ukvarjala tudi s šiviljstvom. Njihov oče Alojz je bil sprva tesar, kasneje je postal nemški pismonoša. Oče je bil član Orlov (katoliško telovadno društvo). Leta 1929 je bilo društvo razpuščeno, iz nekdanjih Orlov v Vojniku je nastala tajna skupina zavednih Slovencev, ki so delovali proti nemškemu okupacijskemu režimu. Voditelj te skupine je bil dolgotrajni član Orlov in narodno zavedni Slovenec Alojz (Lojze) Preložnik, moj pradedek in dedkov oče. V znamenje upora je omenjena skupina snela nemško zastavo z osnovne šole v Vojniku. Oblasti sprva niso mogle odkriti storilcev, leta 1942, ko so bili izdani, so aretirali vse, ki so sodelovali z uporniško skupino. Tako so 7. julija 1942 gestapovci aretirali tudi pradedka in ga odpeljali v Stari pisker, kjer so ga 22. julija ustrelili. Pred usmrtitvijo je napisal poslovilno pismo (prepis pisma v Prilogi A).

Slika 1: Dedkova družina pred vojno. (Fotoarhiv: Vinko Preložnik).

Familienname: <u>Prelošnik</u>	Vorname: <u>Vinzenz</u>	Dienstums- zugehörigkeit:	
Geboren am: <u>12.2.32</u>	in <u>Hohenegg</u>		
Familienstand: <u>led.</u>	Anzahl der Kinder: _____	Relig.: <u>kath.</u>	
Beruf erlernt: _____	ausgeübt: _____	<u>Glomane</u>	
Zur Heerdstelle gehören:		Polit. Beurteilung:	
1. Ehefrau: _____	geborene: _____	<u>III</u>	
2. Kind: _____	geb. _____		
3. " " " _____	geb. _____		
4. " " " _____	geb. _____		
5. " " " _____	geb. _____		
6. " " " _____	geb. _____		
7. " " " _____	geb. _____		
8. " " " _____	geb. _____		
9. " " " _____	geb. _____		
10. " " " _____	geb. _____		
11. " " " _____	geb. _____		
Eingewiesen in Lager: <u>Belvedere, Markt Eisenstein</u>		am: <u>19.9.42</u>	Umsiedlungs-Plz.:
Überstellt nach Lager: <u>Seligenporten/Neumarkt Opf</u>		am: <u>29.10.42</u>	
" " " <u>Kastl 6. Auberg</u>		am: <u>24. 5.43</u>	
" " " _____		am: _____	
" " " _____		am: _____	
Entlassen nach: _____		am: _____	Zeichen d. Gepäcks: _____
			<u>wenden!</u>

Slika 2: Dokument, na katerem je zapisana rasna ocena III mojega dedka, na podlagi katere je bil razvrščen v taborišče in ne posvojiteljem. (Foto: M. Preložnik).

3. avgusta 1942 so gestapovci aretirali še dedka, Marijo in Slavka ter jih peljali v Celjsko okoliško šolo. V sobi, kjer so bili zaprti, so bili sprva skupaj z zaporniki iz Brežic. Vsak dan so prihajali novi zaporniki, zaradi gneče so spali drug ob drugemu. Vsake toliko časa so jim sestre Rdečega križa prinesle kruh in sadje.

10. avgusta 1942 so otroke naložili na vlak in jih odpeljali do Frohnleitna. V tamkajšnjem taborišču so bili cel mesec. Živeli so v lesenih barakah. Imeli so dve jedilnici, dve umivalnici, kuhinjo in stražarnico, okrog taborišča pa je bila ograja. V vsaki sobi z nekaj stoli in mizama je bilo osemnajst otrok. Predšolski otroci so bili vsak dan zunaj na svežem zraku, medtem ko so šolarji odšli ven le telovadit.

18. septembra 1942 so jih preselili v drugo taborišče. Odpeljani so bili proti Brucku na Muri, nato čez Linz. Dedek se spomni, kako sta skupaj z bratom Slavkom med vožnjo opazovala goreče tovarne v okolici mesta Linz. Po celodnevni vožnji so prispeli do Eisensteina, kjer so bivali naslednja dva meseca. Taborišče se je imenovalo Belverde, pred vojno je delovalo kot hotel. V vsaki sobi je bilo po devet otrok. Taborišče je imelo tudi bolniško sobo. Dedek je povedal, da so v tem taborišču imeli več svobode kot v Frohnleitnu. Lahko so nabirali gozdne sadeže in se igrali. Imeli so pouk. Otroci, stari do 11 let, so v šolo hodili zjutraj, otroci, stari od 11 do 14 let, pa popoldne.

29. oktobra 1942 so jih ponovno premestili, tokrat v taborišče Selingenporten, ki je v času pred vojno deloval kot samostan. V tem taborišču so Marija, Vinko in Slavko preživeli sedem mesecev. Veliko so delali, predvsem sekali in žagali drva, pospravljali gnilo zelenjavo in opravljali druga različna dela. Dedek se spomni takratnega miklavževega večera, ko so se vsi otroci zbrali in pred večerjo zapeli nekaj pesmi Svetemu Miklavžu. Za božič pa je vsak otrok dobil kakšno obleko in hrano. Občasno so iz Celja prejeli orodje, obleke in posteljnino.

25. maja 1943 so sestro Marijo prestavili v Saldenburg, Slavka in dedka pa tri dni pozneje v taborišče Kastl. Takoj po prihodu v Kastl so začeli s poukom in vsakodnevno telovadbo. Kot v drugih taboriščih so tudi tukaj poleg pouka opravljali različna dela. Raznašali so premog, žagali in sekali drva, čistili taborišče, delali na kmetijah. Kadar so bili kaznovani, so morali izvajati vojaške vaje, pogosto so za kazen ostali brez enega obroka. V prostem času so nabirali gozdne sadeže, se igrali, topli in plezali. V tem taborišču so z Nemci velikokrat igrali nogomet in z njimi tekmovali.

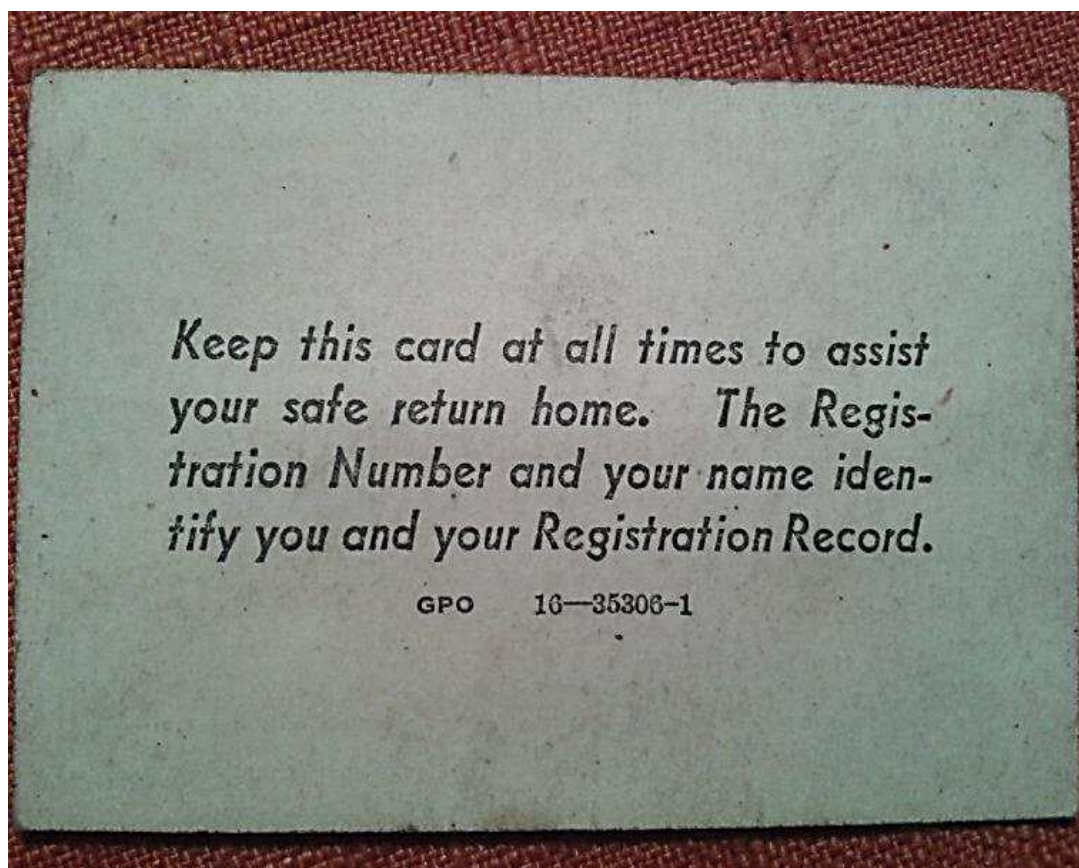
Nekajkrat so doživeli zračne napade, med katerimi so se skrili v kleti. Občasno so posamezni otroci zapustili taborišče, poslali so jih delat v tovarne. Leta 1944 je Slavko začel delati kot ključavničarski vajenec v Neumarktu. Slavko je ves čas izgnanstva pisal edini ohranjeni dnevnik (odlomki iz dnevnika v Prilogi B).

Slika 3: Dedov brat Slavko pred taboriščem Kastl. (Fotoarhiv: Vinko Preložnik).

Decembra 1944 so vse otroke iz taborišča odpeljali najprej v Neumarkt, nato v Passau, od tod pa v Celje. Dedek in Slavko sta skupaj prišla v Slovenijo, Marija je prispela že pred njima. Ker otroci niso imeli staršev, je zanje skrbela materina botra Marija Golob.

Po vojni se je dedek vpisal v 4. razred osnovne šole. Najstniška leta je preživel v internatih in različnih študentskih domovih. Končal je nižjo gimnazijo, nato še Tehnično srednjo šolo v Ljubljani. Ves čas je prejemal štipendijo, s katero je lahko plačal bivanje v internatu. Šolanje na srednji šoli je trajalo štiri leta. Med počitnicami je opravljal prakso v rudniku lignita v Velenju. Po končanem šolanju leta 1953 je opravil maturo oz. zaključni izpit. Med iskanjem službe je naletel na predsednika Zveze borcev, ki mu je predlagal, da se vpiše na Rudarsko fakulteto. Poleg študija je obiskoval tudi planinsko društvo, kjer je spoznal Miro Založnik, mojo babico.

Slika 4: Ameriška prepustnica, s katero so se ukradeni otroci vrnili v Slovenijo – arhiv Vinka P. (Foto: M. Preložnik).

3.2 DRUŠTVO TABORIŠČNIKOV – UKRADENIH OTROK

Z brskanjem po zbrani literaturi se je moje zanimanje za obravnavno temo poglobljalo. Tema me je vse bolj zanimala, hotela sem izvedeti več. Septembra 2013 me je dedek

povabil na srečanje Društva taboriščnikov – ukradenih otrok. Udeležili so se ga taboriščniki, ukradeni otroci in njihove družine.

Avgusta 2013 je minilo 71 let od enega najbolj neusmiljenih nacističnih zločinov, ki so se med drugo svetovno vojno zgodili pri nas. V prostorih I. Osnovne šole v Celju je okupator okoli 600 otrok iz zavednih slovenskih družin na silo ločil od njihovih staršev in jih odpeljal v nemška taborišča, da bi jih prevzgojil in ponemčil. Mnogi od njih so takrat zadnjič videli svoje starše. Ko so se vrnili domov, so našli svoje domove izropane in požgane.

Preživeli taboriščniki so se povezali v Društvo taboriščnikov – ukradenih otrok, ki ga že dolga leta vodi dr. Janez Žmavc. Septembra se vsako leto zberejo v Celju, da skupaj obeležijo spomin na ta dogodek. Kot pravi dr. Žmavc, jih je vsako leto manj. Po podatkih ministrstva za družino jih živi le še 219.

Slika 5: Z leve proti desni: Vinko Preložnik, dr. Janez Žmavc in Janez Štiglic pred vhodom v taborišče Kastl novembra 2013. (Fotoarhiv: Vinko Preložnik).

Tokratno srečanje je potekalo na I. Osnovni šoli Celje, na Vrunčevi ulici 13. V šoli sem si ogledala sobo spominov na vojne dni. Razstavljeno je bilo veliko starih fotografij, ki so prikazovale kruto ločitev otrok od njihovih mater, zloglasni zapor Star pisker in

tamkajšnje usmrtnice. Na steni sta visela seznama taboriščnikov in zbirnih taborišč. V vitrinah so bili na ogled ohranjeni potni listi, ki so jih ukradeni otroci potrebovali za vrnitev v Slovenijo.

Med razstavljenimi fotografijami se mi je v spomin najbolj vtisnila fotografija, povezana z mojo družino. Prikazovala je notranje dvorišče Starega piskra, kjer so v dveh vrstah ob zunanji steni stali moški, pred njimi pa vojaki s puškami. Med moškimi v vrsti je bil tudi moj pradedek, ki so ga takrat ustrelili.

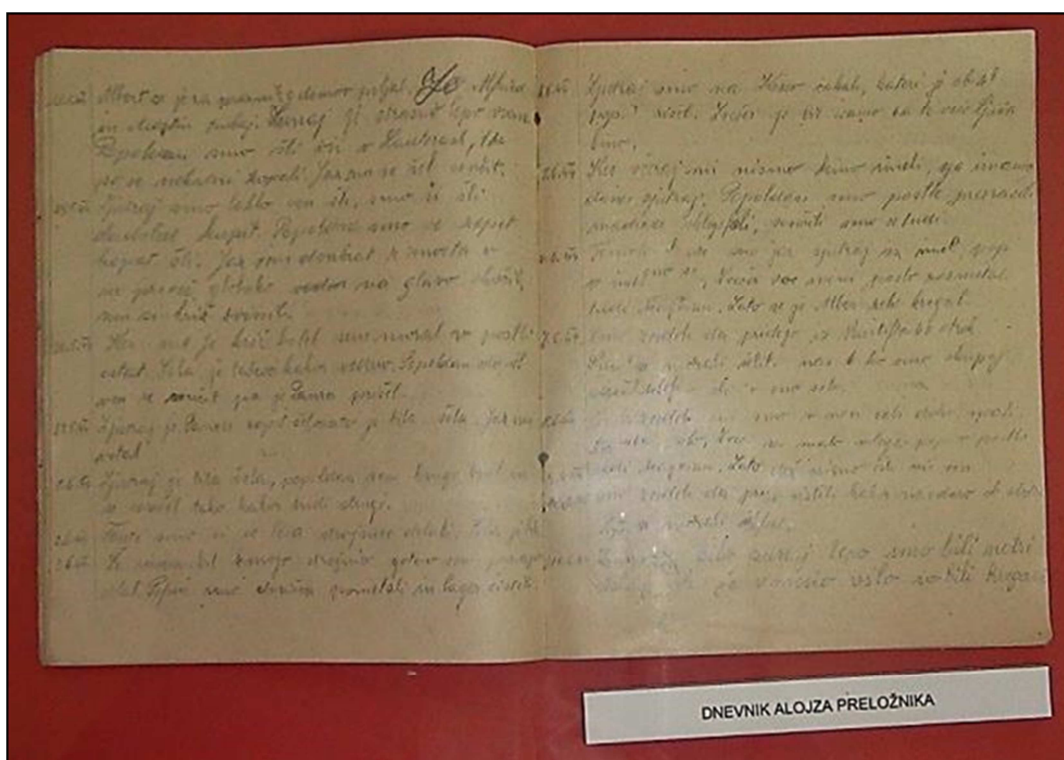

Slika 6: 1. Osnovna šola Celje s spominsko ploščo. (Foto: E. Preložnik).

V vitrini sem opazila razstavljen dnevnik Slavka Preložnika, dedkovega brata. Slavko je kot 12-letni otrok dve leti zapisoval dnevnik med drugo svetovno vojno. To je edini ohranjen dnevnik ukradenega otroka v času izgnanstva. Dnevnik je objavljen v knjigi Ukradeni otroci, ki jo je napisal Stane Terčak.

Slika 7: Spominska soba na I. OŠ Celje. (Foto: E. Preložnik).

Slika 8: Dnevnik Slavka Alojza Preložnika. (Foto: E. Preložnik).

3.3 RAZGOVOR S PREDSEDNIKOM DRUŠTVA TABORIŠČNIKOV – UKRADENIH OTROK

Na omenjenem srečanju me je dedek predstavil dr. Janezu Žmavcu, predsedniku Društva taboriščnikov – ukradenih otrok, s katerim sem opravila krajši razgovor. Pripovedoval mi je o življenju med vojno in o duševnih posledicah, ki jih je ta pustila za seboj. Izvedela sem, da njegovi otroci niso veliko spraševali o tem, kaj se mu je zgodilo med vojno, saj jih tudi sam ni spodbujal k temu. Svojo usodo je zakopal vase in poskušal živeti dalje, vendar je kmalu spoznal, da mu to ne bo uspelo. Nisem povsem razumela, kaj mi je želel povedati, zato je dodal misel: *»Dogodki so lahko oproščeni, a nikoli pozabljeni.«*

3.4 POGOVORI Z UKRADENIMI OTROKI

Septembrsko srečanje Društva taboriščnikov – ukradenih otrok sem izkoristila tudi za pogovore z ukradenimi otroki. V razgovorih z njimi me je zanimalo zlasti:

- kakšno usodo so doživeli med drugo svetovno vojno;
- kako so se osebno in čustveno spopadali s težko zgodbo, ki so jo doživeli med vojno;
- ali je njihova usoda vplivala na njihov odnos do lastnih otrok;
- kako so prenašali svojo tragično zgodbo na mlajše rodove.

3.4.1 Pričevanje Janeza Štiglica, rojenega leta 1938

Povedal mi je, da so 8. junija 1942 nacisti aretirali njegovega očeta Alojza Štiglica in ga odpeljali v Stari pisker. Pred drugo svetovno vojno je bil to zapor za ženske. V času nemške okupacije so ga uporabljali za zapiranje, mučenje in usmrtnitve tistih, ki so bili proti nacistični Nemčiji. 10. avgusta so nacisti prišli še po ostalo družino. Aretacije so ponovili 15. avgusta. Njegova družina je med prvo akcijo uspešno pobegnila v gozd. V času druge akcije jim to ni uspelo, saj aretacij niso pričakovali. Druga akcija je namreč potekala med velikim cerkvenim praznikom, Marijinim vnebovzetjem. Skupaj z mamo in bratom dvojčkom so jih odpeljali v Deško okoliško šolo v Celju. Šola je bila obdana z bodečo žico in stražnimi stolpi, v notranjosti so bila slamnata ležišča. Tistega dne so v Starem piskru streljali talce. Ustrelili so jih približno 90. V času streljanja so njihove družine morale stati na dvorišču šole in poslušati streljanje.

V nadaljevanju mi je gospod Štiglic povedal, da so bili trije večji transporti iz Celja. Otroke in mladino do starosti 18 let so deportirali v zbirno taborišče Frohnleiten pri

Gradcu. Moške so večinoma ustrelili v Celju, mlade nad 18 let ter ženske so deportirali v Auschwitz. Moške nad 55 let in ženske nad 60 let so deportirali v taborišča za bolne in onemogle. Zajeli so tudi okoli 35 dojenčkov, ki ji je prevzel Lebensborn. Od tam so otroke dali v posvojitve k različnim nemškim družinam.

Gospod Štiglic mi je pripovedoval tudi o Šarhovih otrocih, ki so edini pobegnili iz taborišč. Alfonz Šarh je bil posestnik na Lobnici. Znan je bil po svoji neukrotljivosti in upornosti. 3. avgusta 1942 so okupatorji prijeli več ljudi in obiskali tudi njihovo domačijo. Šarh se je skrila v bunker pod podom, zato ga Nemci niso našli. Po tej nemški akciji se je Šarh pridružil partizanom. Odpeljali pa so Šarhovo ženo in osem otrok; le najmlajša hčerka je bila zdoma in tako ušla tej usodi. Nemci so ženske ločili od otrok in jih odpeljali v Auschwitz, otroke pa v mladinsko taborišče Frohnleiten. Od tam sta 18. avgusta skozi kanalizacijske cevi pobegnili dva Alfonzova sina Lojzek in Pepček, stara šestnajst in štirinajst let, ter se skrila na neki kmetiji. 14. septembra je pobegnil še dvanajstletni sin Vanček. Otroci so se po vrnitvi na Pohorje najprej skrivali pri nekem kmetu, po združitvi z očetom pa so se pridružili Ruški četi in postali borci Pohorskega bataljona. 8. januarja 1943 je bil v spopadu z enotami nemške policije pohorski bataljon obkoljen in uničen. V spopadu so padli tudi vsi štirje Šarhi. Padli borci so bili odpeljani v avstrijski Gradec, kjer so še danes pokopani na tamkajšnjem pokopališču.

Na vprašanje, kako se je po vojni osebno in čustveno spopadal s težko zgodbo, ki jo je doživel med vojno, mi je gospod Štiglic povedal, da nikdar ni mogel v celoti pozabiti tragedije. To se je pokazalo tudi pri vzgoji otrok, saj so na nek način posredne žrtve njegove osebne tragedije. Gospod Štiglic se ni nikoli mogel sprijazniti z dejstvom, da so bili njegovi starši kruto ubiti. Zaradi zelo čustvene teme je bil gospod Štiglic pogosto na robu joka, zato sva nekajkrat prekinila pogovor.

3.4.2 Pričevanje Helene Žniderčič, rojene 1938

V Letušu so imeli kmetijo, kjer je živela njena družina. Bila je najmlajša od petih otrok. Leta 1941 se je na njihovo kmetijo skrila partizan. Leta 1942 so očeta, brata in strica zaprli v Stari pisker. Očeta so ustrelili kot talca, brata pa poslali v taborišče Šterntal. Tam je ostal do 18. leta, nato je bil deportiran v Auschwitz. 12. avgusta 1942 so odpeljali še ostale člane družine. V nevarnosti je bila tudi mamina družina, vendar so se skrili v skedenj in se

rešili, odpeljali so samo teto.

Njena družina je bila tako kot druge odpeljana v Deško okoliško šolo v Celju. Tam so jih ločili od stare mame, ki je takrat imela nad 60 let. Staro mamo so odpeljali v taborišče za bolne in onemogle. 9. in 10. maja so ločili matere od otrok. Gospa Žniderčič je povedala, da je ostala sama s sestrami. Vse so nato deportirali v Frohnleiten. Kasneje so jih razdelili in poslali v različna taborišča. Razdelitev je potekala po abecedi, zato so sestre ostale skupaj. Poslali so jih v Saldenburg. Zaradi starostne razlike so morale njene starejše sestre opravljati fizična dela. Njihova mama je umrla oktobra 1942.

Leta 1943 so se s sestrami vrnile domov. Kmetija je bila izropana. Med sestrami je bila le gospa Žniderčič mladoletna, zato je po vojni edina dobila podporo države.

Gospa Žniderčič mi je povedala, da je svojo zgodbo želela pozneje približati tudi svojim otrokom, vendar je niso nikoli želeli poslušati.

3.5 OBISK POKOPALIŠČA V GRADCU

Kot vsako leto so se tudi 5. septembra 2013 taboriščniki – ukradeni otroci odpravili na pokopališče v Avstrijo. Takrat sem se izleta skupaj s starimi starši udeležila tudi jaz. Na pot smo se odpravili z avtobusom. Najprej smo se ustavili v Mariboru, kjer ob steni mariborskega zapora stoji spomenik, posvečen talcem Štajerske. S kratko komemoracijo smo počastili spomin na mrtve. Pot smo nadaljevali proti Gradcu. Med vožnjo sem opravila nekaj pogovorov z udeleženci izleta. Zaupali so mi veliko podatkov in zanimive zgodbe.

Na graškem pokopališču smo obiskali spomenik. Na njem je v dvanajstih jezikih napisana misel: »*Varujte svobodo in mir, kajti mi smo zanju umrli.*« Tu so pokopani talci, ustreljeni v Starem piskru, in borci iz številnih držav, ki so izgubili življenje v drugi svetovni vojni.

Slika 9: Spomenik sredi graškega pokopališča. (Foto: E. Preložnik).

4 REZULTATI

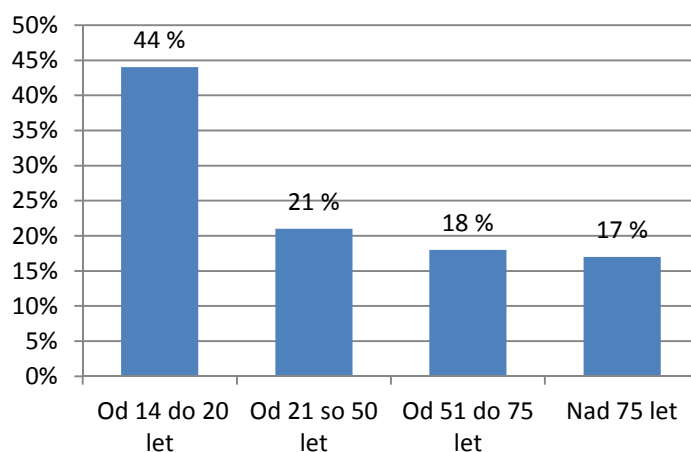
4.1 MEDGENERACIJSKA ANKETA O UKRADENIH OTROCIH

V raziskovalno nalogo sem vključila anketo (Priloga C), na podlagi katere bi ugotovila, koliko posamezne generacije vedo o ukradenih otrocih.

4.1.1 Rezultati ankete

a) Anketo sem razdelila med štiri starostne skupine:

- od 14 do 20 let,
- od 21 do 50 let,
- od 51 do 75 let,
- nad 75 let.

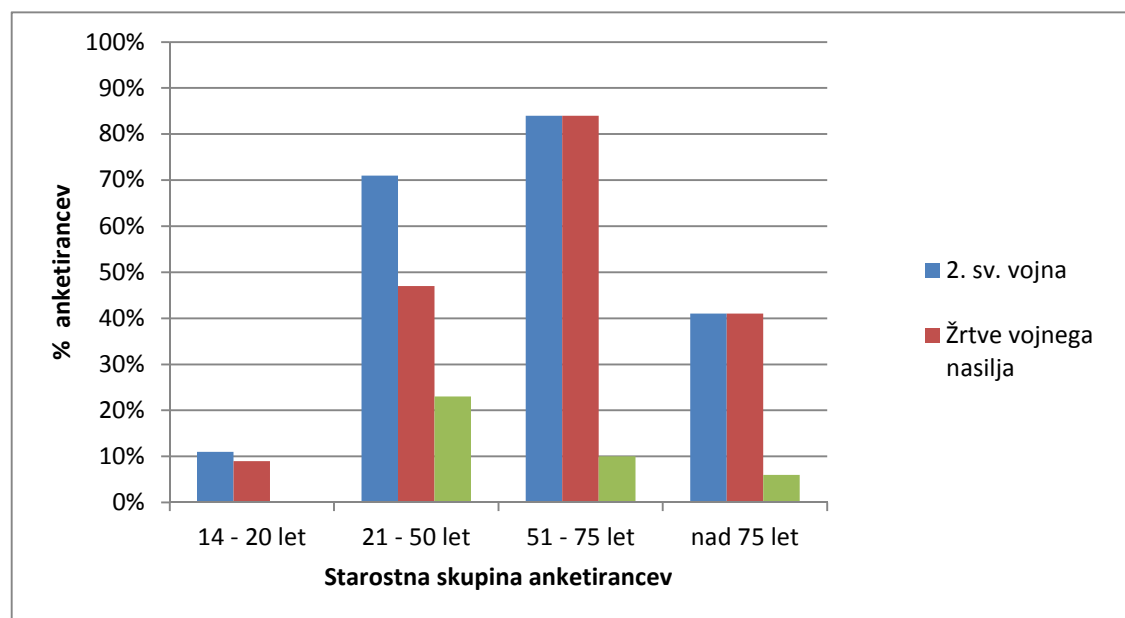

Graf 1: Starostna struktura anketirancev.

Anketirala sem skupno 101 osebo. Za anketirance najmlajše starostne skupine sem izbrala sošolce in sošolke. Anketo sem prek elektronske pošte razposlala predstavnikom različnih starostnih skupin v Velenju, Celju, Mariboru, Ptuju, Vojniku, Žalcu, Mislinji, Slovenj Gradcu, Šmarju pri Jelšah, Rogaški, Socki, Mozirju in Gotovljah. Mesta na območju Štajerske sem izbrala, ker je bilo to območje v času vojne najbolj mobilizirano. Na elektronsko anketo so odgovarjali predvsem ljudje iz starostne skupine od 21 do 50 let, dobila sem nekaj odgovorov tudi od mlajše skupine anketirancev. Obiskala sem Dom starejših občanov Velenje, kjer sem se osredotočila na anketirance, stare nad 75 let. Največ težav sem imela s pridobivanjem anketirancev iz tretje starostne skupine, zato sem anketo izvedla na ulicah in v centru Velenja. Nekaj znancev sem izprašala kar prek

mobilnega telefona.

b) Seznanjenost anketirancev o usodi ukradenih otrok kot žrtvah vojnega nasilja v obdobju druge svetovne vojne ter poznavanje števila ukradenih otrok v Sloveniji.

Graf 2: Rezultati anketnih vprašanj o ukradenih otrocih med drugo svetovno vojno.

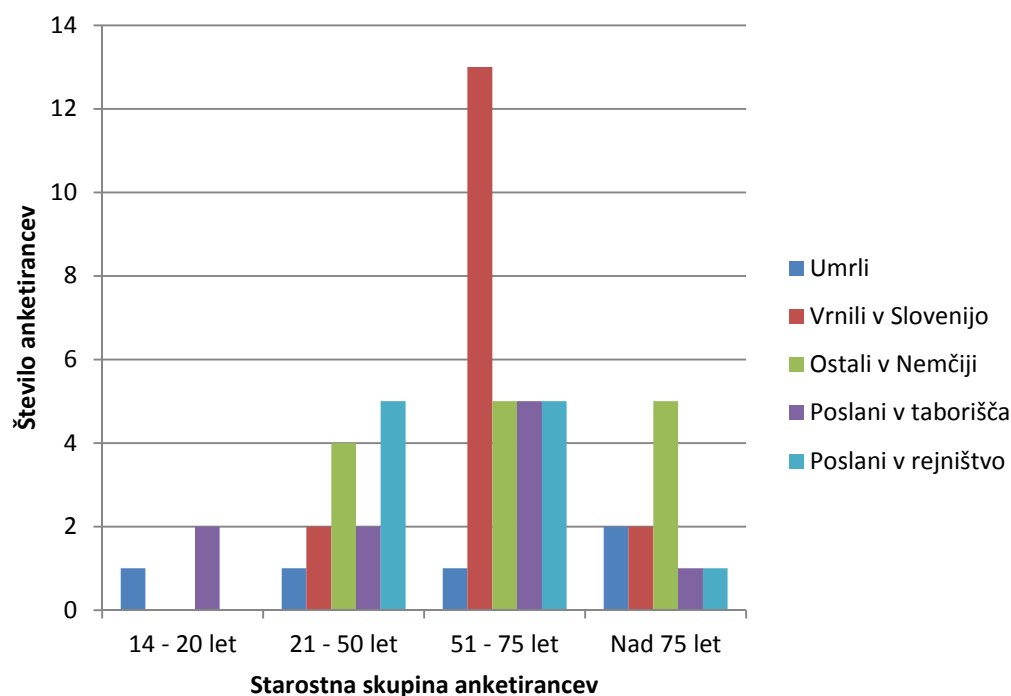
Iz grafikona se lahko razbere, da zgodovino ukradenih otrok najbolj pozna starostna skupina od 51 do 75 let. Večina pripadnikov te starostne skupine je svoje najbolj aktivno življenje živel v po vojnem obdobju. O ukradenih otrocih so se učili v šoli ali pa so do informacij prihajali v vsakodnevem življenju preko zgodb iz svoje okolice.

Anketirancem v starostnem obdobju od 21 do 50 let so informacije o ukradenih otrocih posredovali njihovi starši oz. stari starši. Tako ni presenetljivo, da od 21 anketirancev te starostne skupine jih le 15 pozna pojem ukradeni otroci in ga ustrezno umešča v čas druge svetovne vojne. Od teh 15 jih je le devet seznanjenih z njihovo usodo.

Pri starejši starostni skupini nad 75 let so rezultati nekoliko drugačni. Čeprav jih je večina živel med vojno oz. se je rodila v času vojne, njihovo poznavanje ni bilo najboljše, kot bi pričakovala. K slabšim odgovorom sta najverjetneje pripomogla slabši spomin in dejstvo, da so želeli zavestno pozabiti te dogodke.

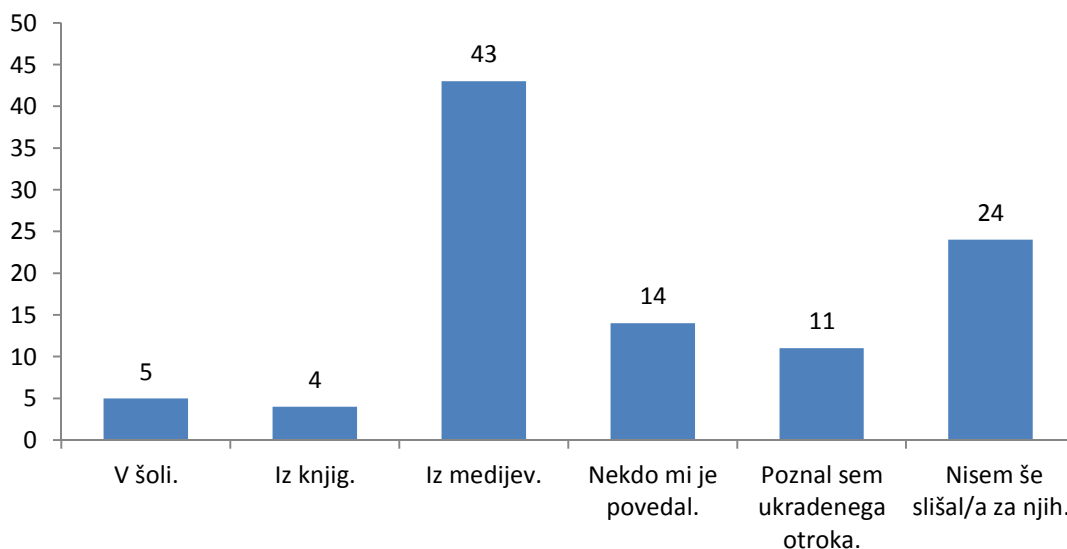
Iz najmlajše starostne skupine jih je bilo le pet od 44 seznanjenih s pojmom ukradeni otroci ter njihovo povezanostjo z zgodovinskim obdobjem druge svetovne vojne. Od teh petih je le en poznal njihovo usodo.

- c) Tretji graf o poznavanju usode ukradenih otrok sem sestavila na podlagi odgovorov na anketna vprašanja. Tiste anketirance, ki o ukradenih otrocih niso vedeli nič, sem izločila, enako tudi v nadaljnjih grafikonih.

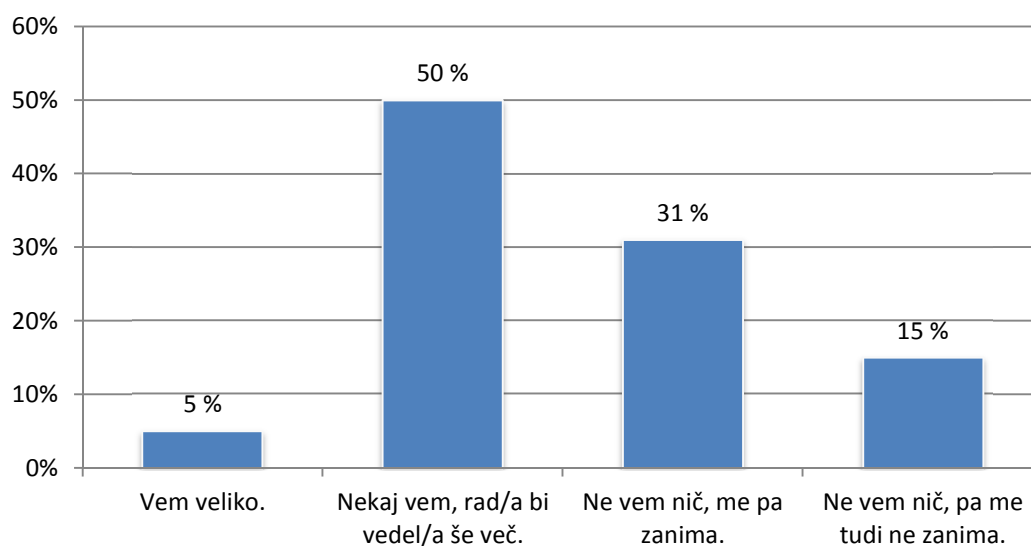
Graf 3: Odgovori anketirancev o usodi ukradenih otrok.

- d) Četrty graf prikazuje vir informacij o ukradenih otrocih. Večina anketirancev je informacije dobila preko medijev (televizijske oddaje, časopisi). Anketiranci povojnega obdobja so informacije dobili od starejših s poslušanjem njihovih pogovorov in obujanjem spominov. Po vojni se je o tej temi precej govorilo v javnosti. Zanimivo je, da so le štirje anketiranci informacije prejeli iz različnih knjig. Mlajša generacija večinoma še ni slišala za ukradene otroke.

Graf 4: Število anketirancev in način, kako so prišli do informacij o ukradenih otrocih.

e) V petem grafu sem predstavila, kako so anketiranci ocenili svoje poznavanje zgodbe ukradenih otrok.

Graf 5: Poznavanje zgodbe ukradenih otrok.

Večina anketirancev se je opredelila, da vedo nekaj o ukradenih otrocih, vendar mislim, da to ni res. Odgovori verjetno niso iskreni. Prepričana sem, da so le posamezniki vedeli in razumeli, na kaj oz. koga se je nanašala anketa.

5 RAZPRAVA

V raziskovalni nalogi sem želela ugotoviti, koliko moji vrstniki vedo o ukradenih otrocih. Na primeru zgodbe svojega dedka želim predstaviti usodo ukradenih otrok in jo približati svoji generaciji. Pomembno se mi je zdelo ugotoviti, kako so ukradeni otroci prenašali svojo tragično usodo na mlajše rodove.

Zastavila sem si naslednje hipoteze:

- Zgodba o ukradenih otrocih je med današnjo mlajšo generacijo slabo poznana.
- Večini ukradenih otrok je uspelo preboleti svojo tragično zgodbo.
- Usoda ukradenih otrok je vplivala na njihov odnos do lastnih otrok.

Prvo hipotezo sem preverila s pomočjo ankete, ki sem jo razdelila med štiri starostne skupine (14–20 let, 21–50 let, 51–75 let in nad 75 let). Ugotovila sem, da sta o ukradenih otrocih kot žrtvah nacizma najboljše seznanjeni starostni skupini od 50 do 75 let, presenetljivo dobra seznanjenost je tudi v skupini od 21 do 50 let. Nepričakovano slabi rezultati so bili pri najstarejših anketirancih. K temu sta verjetno prispevala slab spomin ter dejstvo, da so ti ljudje živeli v času vojne in so takratne dogodke želeli pozabiti.

Drugo hipotezo sem preverila s pomočjo Društva taboriščnikov in ukradenih otrok. Udeležila sem se njihovega vsakoletnega spominskega srečanja v Celju in opravila nekaj intervjujev s tistimi, ki so v času druge svetovne vojne doživeli usodo ukradenega otroka. Ugotovila sem, da je tragične dogodke vsak preboleval drugače: nekateri so se pozneje težko spopadali s krivico, nasiljem in izgubo staršev, ki so jo doživeli, drugi pa so poskušali vse skupaj pozabiti in nadaljevati življenje. Naletela sem tudi na primere, ko žrtve vojnega nasilja o preteklih dogodkih niso spregovorile z nikomer, ki takšne tragedije ni doživel sam.

Tretjo hipotezo sem preverila na poti do pokopališča v Gradcu. Ugotovila sem, da je večina ukradenih otrok želela svojo zgodbo deliti s svojimi otroki, vendar so povedali, da mlajše generacije ta tema pretežno ni zanimala. V intervjujih sem ugotovila, da je večina ljudi poskušala preboleti svojo tragično zgodbo, jo pozabiti in živeti naprej, vendar so bili med njimi tudi taki, ki so se v kasnejšem življenju težko spoprijemali s čustvenimi posledicami, ki so jih utrpeli kot ukradeni otroci. Mnogi svoje usode niso zmogli preseči, saj jim je ravno to v celoti zagrenilo življenje.

6 ZAKLJUČEK

Dedkovo pripovedovanje o svojem otroštvu in drugi svetovni vojni je takoj pritegnilo mojo pozornost, ko pa sem zgodbo opisala vrstnikom, jih tema ni preveč zanimala. Tako se je porodila ideja o raziskovalni nalogi.

Ukradeni otroci so posebna skupina 645 otrok, ki so jih v času druge svetovne vojne nacisti odpeljali v različna taborišča oz. rejniške družine v Nemčiji, njihove starše so aretirali, ustrelili ali pa odpeljali v uničevalna taborišča. Otroke so pošiljali po različnih taboriščih, kjer so jih vzgajali po nemško oz. so jih želeli ponemčiti. Raziskano je, da se je le okoli 300 otrok vrnilo v Slovenijo. Tisti, ki so bili dodeljeni rejniškim družinam, so najverjetneje ostali v Nemčiji, seveda pa so prišli tudi v Slovenijo, kjer so lahko raziskali svojo preteklost. Nekaj otrok je tudi umrlo, saj razmere v taboriščih niso bile primerne za rast in razvoj. Življenje v taboriščih je bilo težko, saj niso imeli dovolj hrane ali vode, opravljali pa so tudi razna dela.

Z raziskovalno nalogo sem želela zgodbo ukradenih otrok približati mlajši generaciji, ki o takšni plati zgodovine ne ve skoraj nič. Zanimalo me je tudi, kako oz. koliko časa so ti otroci potrebovali, da so preboleli takšno tragedijo, in ali so o tem govorili tudi s svojimi otroki. Tako sem si zastavila hipoteze, ki sem jih kasneje potrdila.

1. hipoteza: Zgodba o ukradenih otrocih je med današnjo mlajšo generacijo slabo poznana.

Da sem prišla do rezultata, sem naredila anketo o ukradenih otrocih. Izvedela sem, da mlajša generacija (14 do 20 let) o njih ne ve skoraj nič. Večina ljudi te starostne skupine pojem ukradeni otroci menja z današnjo krajo in zlorabo otrok.

2. hipoteza: Večini ukradenih otrok je uspelo preboleti svojo tragično zgodbo.

Rezultate te hipoteze sem dobila z različnimi pogovori na obletnici Društva taboriščnikov – ukradenih otrok. Izvedela sem, da je večina ukradenih otrok poskušala preboleti tragedijo in nadaljevati življenje, so pa tudi izjeme, ki preteklih dogodkov nikdar niso prebolele.

3. hipoteza: Usoda ukradenih otrok je vplivala na njihov odnos do lastnih otrok.

Rezultate te hipoteze sem dobila z intervjuji in razgovori na obisku graškega pokopališča. Večina ukradenih otrok je svojo zgodbo delila z mlajšo generacijo, vendar slednje zgodba ni pritegnila. V pogovorih z ukradenimi otroki in drugimi predstavniki starejše generacije sem občutila veliko in globoko žalost. Precej jih je želelo in se trudilo dogajanje med drugo svetovno vojno pozabiti.

Ob zaključku raziskovalne naloge vse bolj čutim in razumem, kaj je želel povedati dr. Žmavc z besedami: » *Dogodki so lahko oproščeni, a nikoli pozabljeni.*« Čeprav sem se v obravnavano temo zelo poglobila in mi dedek veliko pripoveduje, odgovarja na moja številna vprašanja in mi potrpežljivo pojasnjuje svojo tragično zgodbo ukradenega otroka, si težko predstavljam, kaj se mu je v resnici zgodilo.

Upam in želim, da bo moja raziskovalna naloga prispevala k boljšemu poznavanju težjih strani naše zgodovine, razgrinjanju usode ukradenih otrok ter njihovega preživetega gorja v času druge svetovne vojne in v njihovem kasnejšem življenju.

7 POVZETEK

Nekega dne sem se z dedkom pogovarjala o njegovem otroštvu in drugi svetovni vojni. Povedal mi je, da je bil ukraden otrok. Ti otroci so v času druge svetovne vojne doživeli kruto smrt staršev, bili odpeljani v Nemčijo in razseljeni po različnih taboriščih oz. rejniških družinah. Dedkova zgodba se mi je zdela zanimiva, zato sem jo predstavila svojim vrstnikom. Ugotovila sem, da jim zgodovina ukradenih otrok ni poznana. Porodila se mi je ideja o raziskovalni nalogi, s katero bi zgodovino ukradenih otrok približala svoji generaciji.

V septembru 2013 sem se z dedkom odpravila na 71-letnico Društva taboriščnikov – ukradenih otrok, kjer sem o obravnavani temi veliko izvedela med intervjujem z dr. Janezom Žmavcem, predsednikom društva. Novembra sem se s skupino nekdanjih ukradenih otrok odpravila na tradicionalni obisk pokopališča v avstrijski Gradec. Z udeleženci sem opravila več razgovorov, vsak mi je povedal svojo zgodbo. V raziskovalno nalogo sem vključila tudi anketo, na podlagi katere sem želela ugotoviti, koliko posamezne generacije vedo o ukradenih otrocih. Zlagoma se mi je razkrivala tragična zgodba iz zame časovno oddaljenega obdobja druge svetovne vojne. Vsaka nova informacija, vsako novo dejstvo je poglobljalo mojo čustveno vpletenost, dedkova zgodba pa je postajal vse bolj moja.

8 ZAHVALE

Zahvalila bi se rada mentorici ge. Andreji Šifer, ki mi je veliko svetovala, pomagala in prispevala k nastanku raziskovalne naloge.

Zahvali namenjam dr. Janezu Žmavcu in g. Janezu Štiglicu, ki sta s svojim pripovedovanjem veliko prispevala k nalogi. Zahvaljujem se jima tudi za vso literaturo, ki sta mi jo izročila.

Zahvaljujem se vsem ukradenim otrokom, ki so si vzeli čas za pogovor in mi pripovedovali o svoji preteklosti.

Zahvaljujem se dedku in babici, ki sta mi zvesto pomagala pri vsebini naloge. Hvaležna sem za čas, ki sta ga porabila, da sta me vodila na različne obiske.

Poseben spomin namenjam staremu stricu Slavku Preložniku, ki je preminil v času nastajanja te naloge.

Hvaležna sem vsej moji družini, ki me je podpirala, mi svetovala in pomagala.

Zahvaljujem se ge. Vesni Penec za jezikovni pregled raziskovalne naloge.

9 PRILOGE

PRILOGA A

Odlomki iz dnevnika dedkovega brata Slavka Preložnika z naslovom: Od tedaj, ko so mi ata odpeljali

7.VII.1942

Zgodaj zjutraj vidijo ata, da so Nemci mimo naše hiše peljali nekega moškega. Ata vedo, kaj to pomeni. Vstanejo in pogledajo skozi okno. Kmalu nato zavije en orožnik v naš vrt, za njim pa še mnogo drugih. Po vežnih vratih in oknu prično razbijati, da se je vse stresalo. Mama in mi otroci smo bili takoj pokonci. Ata grede takoj odpirat. Gestapovci pridejo v sobo in aretirajo očeta. Ata se hitro oblečejo, mama jim dajo malo kruha in odejo. Od vseh nas se ganljivo poslovijo in odidejo. Mi vsi jočemo. Zjutraj pridejo k nam sosedi in tolažijo obupano mamo.

9.VII.1942

Nato so sledili žalostni dnevi. Mama samo jočejo. Moral sem se javiti pri organizaciji Hitlerjugend v taborišču. Tam sem bil teden dni. Ko pridem domov, vidim pečat na vežnih vratih. Mamo so Nemci odpeljali. Zelo sem se prestrašil. Šel sem k teti, tam je bil brat Marijan.

22.VII.1942

Danes so mi ata ustrelili. Smo pri teti. Vedno sem doma, nikamor se mi ne ljubi iti.

3.VIII.1942

Zjutraj nas je zbudilo glasno trkanje. Vsi smo se prestrašeno zbudili. Ko smo odprli vežo, so nas otroke aretirali. Hitro smo se morali obleči. Zdelo se mi je, kakor bi mi kdo zabodel nož v srce. V kratkem času sem zbujal spomine na prejšnje lepe čase. Odpeljali so nas v sokolsko telovadnico, kjer je bilo zaprtih še trideset ljudi. Domačini so nam pripravili zajtrk. Iz Vojnika so nas odpeljali. Ko so nas naložili v avtobus, sem občutil strašno bolečino v srcu, vedel pa sem, da bom še videl Vojnik. V Celju so popisali naše podatke, od tam smo šli peš v šolo. Tam so nam dodelili sobo, za ležišča smo imeli po tleh razprostrto slamo.

29.X.1942

Potem smo se odpeljali proti Regensburgu. Bila je že trda noč, ko smo izstopili. Šli smo peš do novega taborišča. Imenuje se Selingenporten. Vso pot smo opazovali žaromete, ki so iskali po temnem nebu sovražne aeroplanne. Po večerji smo si poiskali sobe. To naše taborišče je bil prej samostan.

19.1.1943

Danes pospravljamo gnilo zelje. Nosimo ga iz zemljank v klet. Jaz sem se skrila na podstrežje, da bi ga ne nosil. Našli so me, bil sem kaznovan.

6.-17.IX.1943

Ponoči je bil zopet zračni napad. Pouk imamo. Zopet smo spravili vagon premoga v klet. Z Nemci smo zopet igrali nogomet. Nabrisali smo jih. Stanje je bilo 9 : 2 za nas. Žagamo in cepimo drva. Drva smo pripravljali še naslednje dni. Imamo vojaške vaje. Pri kmetih pobiramo krompir.

PRILOGA B

Poslovilno pismo očeta Alojza Preložnika, napisano 22. 7. 1942 v Starem piskru:

Po Mariji k Jezusu.

Bog vam bodi poslednji pozdrav plemenita žena in ljubi otroci!

S poslednjo besedo se poslavljam od Te edina ljubljena moja žena in te prosim, da mi odpustiš, ker te moram zapustiti v sredini življenja skoz moje ... in ne morem dalje skrbeti za vas. Skrbi za otroke in jih vzgajaj pa svoji zavesti. Bog in Marija s teboj.

Ljubljeni otročički! Bodite pridni, ogibajte se hudega in delajte dobro. Slavko, Marjan, Marija - ubogajte zlato mamico in molite za ateka!

Pozdrav vsem mojim - bratom, sestram in drugim in priporočam se jim v molitvi. Mirno sprejemem iz Gospodovih rok, ko in grem po Marijini k večnemu ... Bog bodi milostljiv moji duši.

Vse vas poljublja atek - Lojzek

PRILOGA C

Anketa
UKRADENI OTROCI

Sem Eva Preložnik, učenka Osnovne šole Gorica v Velenju. Pred vami je anketa, s katero si bom pomagala pri izdelavi raziskovalne naloge o ukradenih otrocih. Prosim, da jo rešite brez pomoči in dodatnih informacij, saj bo le na tak način verodostojna.

1. Vaša starost:

- a) od 14 do 20 let;
- b) od 21 do 50 let;
- c) od 51 do 75 let;
- d) nad 75 let.

2. Na kaj pomislite ob izrazu ukradeni otroci?

3. Ali veste, na katero zgodovinsko obdobje se nanašajo?

4. Kolikšno je bilo približno število ukradenih otrok po vaši oceni?

- a) 100
- b) 300
- c) 600
- d) 1000
- e) ne vem

5. Ali veste, kakšna usoda jih je doletela?

6. Za ukradene otroke sem slišal/a:

- a) v šoli,
- b) v knjigi,
- c) v medijih (televizija, radio, časopis),
- d) nekdo mi je povedal,
- e) poznal/a sem ukradenega otroka,
- f) nisem še slišal/a,
- g) drugo: _____

7. O ukradenih otrocih:

- a) vem veliko;
- b) nekaj vem, rad/a bi vedel/a več;
- c) ne vem nič, me pa zanima;
- d) ne vem nič in me tudi ne zanima.

Hvala za sodelovanje,
Eva Preložnik

10 VIRI IN LITERATURA

10.1 PISNI VIRI

1. Hribar D., Orožim J., Štiglic J., l. 2002, Genocid, Delo tiskarna, d. d., Celje (1).
2. Završnik S., l. 1997, Dokler smo živi, naši spomini ne morejo umreti, Studio Dataprint, d. o. o., Kamnik (2).
3. Završnik S., l. 2002, Preveč je bilo solza, Studio Dataprint, d. o. o., Kamnik (3).
4. Kožuh V., l. 2005, Raziskujem preteklost 9, Založba Rokus, d. o. o., Ljubljana (4).
5. Tuš N., l. 2006, Ukradeni otroci – diplomska naloga, Ljubljana (5).
6. Terčak S., l. 1973, Ukradeni otroci, Zavod Borec, Ljubljana (6).
7. Ingolič A., l. 1998, Deček z dvema imenoma, Založba Karantanija, Založba Pisanica 1998, (7).

10.2 USTNI VIRI

1. Vinko Preložnik, l. 2013, ustno sporočilo.
2. Žmavc Janez, l. 2013, ustno sporočilo, 28. 9. 2013.
3. Štiglic Janez, l. 2013, ustno sporočilo, 5. 11. 2013.
4. Žniderčič Helena, l. 2013, ustno sporočilo, 5. 11. 2013.